Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Cilt 10 / Sayı 1 / Temmuz 1993 / ss. 21 - 42

ÂŞIK VEYSEL VE ÂŞIK TARZI ŞİİR GELENEĞİ

*Prof.Dr. Umay GÜNAY**

Kaynaklarda Âşık Veysel'le ilgili şu bilgiler verilmektedir. "Âşık Veysel Şatıroğlu 1894 yılında Sivas'a bağlı Şarkışla ilçesinin Sivrialan Köyünde dünyaya gelmiştir. Veysel, yedi yaşında iken Sivas'ta meydana gelen çiçek hastalığına yakalanmış ve sol gözü kör olmuştur. Sağ gözüne perde inmiş, bu gözünün iyileşebileceği ümidi varken bu gözüne değnek batmış ve bu şans da ortadan kalkmıştır. Veysel'in babası Ahmet Şatıroğlu, birçok Anadolu köylüsü gibi şiire meraklıymış. Halk şâirlerinin, şiirlerini oğluna öğreterek onu avutmaya çalışmıştır."[1]

Bilgi ve tecrübelerime göre Âşık Veysel'in babasının saz şiirine meraklı oluşu yalnızca kişisel tercihi değildir. XVI. yüzyıldan itibaren bütün imparatorluk topraklarında ilk millî Türk şiiri geleneğinin islâmiyet, yerleşik medeniyet, çağın kültür ve bilgi birikimi, beklenti, ihtiyaç ve zevklerine göre şekillenerek Âşık Edebiyatı geleneği halinde gelişmiştir. Âşık Edebiyatı, yetenekli kişilerin kafiyeli kelimeleri ard arda getirerek anlık heyecan ve duygularını dile getirdikleri örneklerden oluşmamaktadır. Âşık Edebiyatı geleneği,

---

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

1. Ümit Yaşar Oğuzcan; Âşık Veysel, Dostlar Beni Hatırlasın. İstanbul 1985, Âşık Veysel, Hayatı - Şiirleri ve Hakkında Yazılanlar. İstanbul 1972
İstanbul Maarif Kitaphanesi; Âşık Veysel-Hayatı Şiirleri. İstanbul, t.y.

Türk milletinin yaygın eğitimi ve öğretimini sağlayarak sanatçı eğilimleri yönlendirmiş, belirli kabuller ve kalıplar içerisinde yeteneklerin yol bulmasına imkân sağlamıştır. Bu gelenek, Osmanlı devleti içinde sınırlı sayıda insana ulaşabilen resmî eğitim ve öğrenimin âşık fasılları ve hikâye anlatıcıları vasıtasıyla kalabalık kitlelere ulaşmasında vasıta olmuştur. Halk Edebiyatı genel başlığı altında topladığımız âşık, tekke ve anonim edebiyat mahsulleri incelendiğinde bunların dayandığı kaynaklarla Divan Edebiyatının dayandığı kaynakların ortak olduğu görülmektedir. Kur'an ve Hadisler, peygamber ve evliya menkabeleri, tasavvuf ve tarikatlerin yaygınlaşmış kabulleri, Hint, İran ve Arap edebiyatlarından tercüme edilen eserler (bu eserler Divan Edebiyatı vasıtasıyla Halk Edebiyatına aktarılmıştır) yerli ve millî malzeme orta dönem Türk kültürünün ortak kaynaklarıdır. Yerli ve millî malzemenin içine sözlü kültür aracılığı ile aktarılan destanlar, atasözleri, deyimler, bilmeceler, masal, fıkra ve hikâyeler, mânî, koşma, türkü, ninni, ağıt gibi manzum eserler yanında tarihî hatıralar ve Divan Edebiyatı birikiminin de dahil olduğunu ifade etmek gerekir.

Kitlelere ulaştırılan bu kültür birikimi ve zengin kelime hazinesi sayesinde bugün hayranlık ve takdirle incelediğimiz, estetik zevk aldığımız Âşık Edebiyatı teşekkül etmiştir. Her sanat, belirli bir kültür birikimine bağlı olarak doğar gelişir ve bu kültür birikiminin dağılmasıyla birlikte önce kendi kendini tekrar eder sonra yozlaşarak yok olur. Bugün Âşık Edebiyatı adı ile andığımız edebiyat başlangıçta Ozan-Baksı edebiyat geleneği olarak şekillenen ilk millî edebiyatımızın XVI. yüzyılda yeni kültür birikimi, kabuller, ihtiyaçlar, talepler, zevk ve beklentilerin etkisiyle gelişim ve değişime uğramış devamıdır. Âşık edebiyatı geleneği bütün Osmanlı topraklarında bilgi ve kültür yayılımında ve haberleşmede fevkalâde etkili olmuştur. XIX. yüzyılda Osmanlı Türk hayatında meydana gelen büyük değişimin sonucunda İstanbul ve çevresinde önce yozlaşmış XX. yüzyılda da tarihe karışmıştır. Batıya göre muhafazakâr bir hayat tarzının hâkim olduğu Doğu Anadolu Bölgesinde

tarihî biçimine sadık kalarak yeni kabullerin bir bölümünü özümleyerek içlerinde Âşık Veysel gibi başarılı temsilcilerin de bulunduğu kalabalık sazşâiri kadrosuyla hayatiyetini günümüze kadar sürdürmüştür. Sivas ili de bu geleneği canlı olarak yaşatan bölgelerimizden biridir. Bu sebeble Veysel'in babasının kör olduğu için hayatını kendi kendine yeterek sürdürmesi güç olan oğlunu saz şâirliğine yönlendirmesi tesadüf değildir. Âşık Tarzı Edebiyat geleneği Veysel'in doğduğu ve yetişdiği dönemde bütün bu bölgenin yaşama ve kendilerini ifade etme tarzlarının belirleyicisi ve öğreticisidir. Bu tabii ortam içinde Veysel de âşık toplantılarının dinleyicisi ve öğrencisi haline gelmiştir. Sakatlığı sebebiyle başkalarına bağımlı, çöken bir kişilik yerine yönlendirilmiş belirli bir öğretim ve eğitimle şiir söyleme ve saz çalma yeteneği kazanarak kendi kendine yeten aynı zamanda toplum hayatına katkıda bulunan üreten olumlu bir kişilik kazanmıştır. Âşık Edebiyatı geleneğinin Türk hayatı içinde sanatçı eğilimleri yönlendirme ve şekillendirme yanında pek çok sıradan insana da düşünce ve duygularını ifade etme yeteneği kazandırması, kelime hazinelerini zenginleştirmesi gibi fonksiyonları üzerinde durulmamıştır. Sanatçı ile çevresi arasında karmaşık bir alışveriş sözkonusudur. Bazı açılardan sanatçı çevresinin ve çağının ötesindedir ancak böyle bir sanatçının eserini sunabilmesi ve onu algılayabilen, sezebilen bir çevre içinde mümkün olur. Sanatçının eserinin doğup yaşayacağı çevrenin verimli olması gereklidir. Âşık Edebiyatı geleneği bence bu bakımdan da ilgi çekicidir. Bu gelenek âşık fasılları ve hikâyeci âşıkların icralarıyla çok kalabalık halk kitlelerini eğitmiş ve onların belirli kültür birikimlerine ulaşmalarını sağlamıştır. Bu türlü ortamlarda yaşayan yetenekli kişiler sanatçı kimliğine ulaşarak mensup oldukları topluluklara yaratıcılıklarının meyvelerini armağan etmişlerdir. Sözlü kültür birikiminin kaybolduğu günümüzde, yazılı eserler de geniş halk kitlelerine ulaşıp kültür birikimi halini alamadığından sanat ortamları meydana gelememektedir.

Âşık Edebiyatı geleneğinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte hareket noktası rüya motifidir. Orta Asya şamanlığa giriş merasimlerinin hayâl-rüya haline dönüşmesiyle oluşan kompleks rüya motifi önceleri destancıların sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişlerinde XVI. yüzyıldan itibaren de islâmî kabul ve değerlerle birleşerek âşık kimliğine ulaşmada rol oynamıştır. Âşık Veysel'le ilgili kaynaklarda onun böyle bir rüya gördüğüne dâir kayıt yoktur. Cumhuriyetten sonra bu gelenek içinde rüya motifine karşı kabullerin farklılaştığını ve bazı temsilcilerin bu olgunun çeşitli sebeblerle gerçekleşemeyeceğini ifade ettiklerini biliyoruz.[2] Âşık Veysel'in hayat hîkayesi içinde rüya motifi tesbit edilmemekle birlikte aşağıda verdiğim şu şiiri, ilhamın ve şiir söyleme yeteneğinin Tanrı armağanı olarak gönlüne indiğini anlatmaktadır. Âşıklık geleneği içinde rüyadan sonra söylenen ilk deyişlerin özelliklerini aksettiren bu şiir, onun âşıklık geleneğinin tarihi dönem kabulünü benimsediğini ve samimiyetle ifade ettiğini sergilemektedir:

Kırk yaşımdan sonra kalbime ilham
Erişti Mevlâdan bir ihsan oldu
Hakk'ı bilenlere hazırdır her an
İnkâr edenlere sır nihan oldu

Varlık noktasını açık gösterdi
İrâde-i cüz'ün eline verdi
Hakk'ı bilen her eşyayı Hak gördü
Vücudun şehrine o sultan oldu

Sağda solda arşta kürste her yerde
Hazırdır münkirin gözünde perde
Diyen bilmez bilen demez bir ferde
Akıl ermez sırrı bir süphan oldu

Zâhir bâtın her irenkten görünür
Gâni doğar amma gâhi dulunur
Nerde baksan orda hazır bulunur
Kim demiş hakkında lâmekan oldu

2. Umay Günay; Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi. Ankara 1986

Nuru ile bu âlemi kapladı
Âzimdir kerimdir gafurdur adı
Sefil Veysel Hak'tan ister muradı
Muradlar verecek cömertkân oldu[3]

Âşık Veysel 1931 yılında Sivas'da yapılan ilk "Âşıklar Bayramı'na katıldığı dönemde usta-malı şiirler söyleyen gelenek taşıyıcısı durumundaydı. Aşık Veysel, usta-malı deyişleri söylediği dönemlerde kendi deyişlerini de yarattığını ancak bunları cesaret edip dinleyicilere sunamadığını bildirmiştir. Gelenek içinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişi sağlayan rüya motifinin yerini Veysel'in hayatında Ahmet Kutsi Tecer almıştır. Ahmet Kutsi Tecer'in desteği ve katkılarıyla Veysel'in şâir kişiliğinin oluşum süreci tamamlanmış ve Cumhuriyetin X. yılında 1933'de Veysel de "Cumhuriyet ve Gâzi Mustafa Kemal" konulu şiir söyleme yarışında yer almış ve ilk defa kendi şiirini söylemiştir. "Türkiye'nin İhyası Gâzi Mustafa Paşa" adlı deyişini aynı yıl İstanbul radyosunda seslendirmiştir. Bu şiir, Cumhuriyet ideolojisini ve Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken verdiği zorlu mücadelenin destanıdır:

Atatürk'tür Türkiye'nin ihyası
Kurtardı vatanı düşmanımızdan
Canını bu yolda eyledi fedâ
Biz dahi geçelim öz canımızdan

Sinesini hedef etti düşmana
Ölmüşken vatanı getirdi cana
Çekti kılıcını çıktı meydana
Gören ibret aldı meydanımızdan

Çekildi sancaklar dayanmaz canlar
Şarktan garba gitti Türk'teki şanlar
O kadar paşalar o zabitanlar
Ayrılmadı asla sağ yanımızdan

3. Dostlar Beni Hatırlasın. İstanbul 1985. s.23.

Dumlupınar Sandıklı'nın cephesi
Dağları yıkıyor topların sesi
Kahraman askeri hücum etmesi
Cihan sele gitti al kanımızdan

Kaçırdık düşmanı bulunmaz izi
Bir hücumda geçti öte denizi
Siyanet ettiler askerimizi
Vatan memnun kaldı zabitanımızdan

Şeyh Sait de yüzün tuttu isyana
Milletini hor baktırdı vatana
Fakir fukarayı boyadı kana
Öyle şeyhler çoktur külhanımızdan

Çağırdım Şeyh Said sağır mı diye
Başında sarığı değirmi diye
Tarttılar şeyhleri ağır mı diye
Haberin doğrulttun urganımızdan

Şeriatı düşündüler şerciler
Bir takım millete fesat verdiler
Her biri bir yerde geberdiler
Onlar kurtulmadı toplarımızdan

Aklı başında olan düşünür bunu
Şeriatçı oldu tüketen onu
Dağda belde fukaraya soygunu
Veren onlar idi vatanımızdan

Menemen meslesi geldi meydana
Orda birkaçları uydu şeytana
Mehdi diye kendi kendin urgana
Taktı kurtulmadı darlarımızdan

Gazi Paşa Hazireti bir kişi
Ne kadar cesaret tuttu bu işi
Sarmıştı vatanı düşman ateşi
Esirgedi bizi ziyanımızdan

İddiacı Türkiye'nin insanı
Çalışmakla kazandık biz vatanı
Aç kurt gibi parçaladık düşmanı
Şecaat görünce aslanımızdan

Kurtardık vatanı bu belâlardan
Tiren hattı küşat ettik her yerden
Terrakki etti mektebimiz hep birden
Teşekkür kazandık müşranımızdan

Hükümet de miletini kayırdı
Bir affetti hapisleri koyverdi
Adaletle tebligatlar duyurdu
Çok şeref kazandık bayramımızdan

Türkiye'yi adalette yaşattı
Dağları deldirdi demir döşetti
Millete bir altın kemer kuşattı
Hâşâ nankör olman davranımızdan

Âşık Veysel bunu böyle söyledim
Benden de yâdigar bu kalsın dedim
Sözlerim yalan mı dinle efendim
Kürre-i arz doldu hep şanımızdan[4]

Veysel'in kendi uslûbunu taşımayan ortak halk şiiri uslûbunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve ilk on yılda yaşanan güçlükleri ve başarıları dile getiren bu ilk şiir, sonraki şiirleriyle birlikte değerlendirildiğinde onun Cumhuriyetle temsil edilen resmî Türk devleti ideolojisinin savunucusu olarak şekillenen kimliğinin ilk belirleyicisi olarak kabul edilebilir. Veysel'in vatan sevgisini, Türklüğe inancını bütün şiirlerinde tesbit etmek mümkündür. Ancak bazı şiirleri bütünüyle bu temleri işlemiştir:

Vatan sevgisini içten duyanlar
Sıtk ile çalışır benimseyerek
Milletine, ulusuna uyanlar
Demez neyime lâzım, neyime gerek

4. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 168

Her ferdin hakkı var, bizimdir vatan
Babamız dedemiz döktüler al kan
Hudud boylarında can verip yatan
Saygıyla anarız, şehit diyerek

Vatan aşkı ile çalışan kafa
Muhakkak erişir öndeki safa
Tesir nüfuz olur her bir tarafa
Herkes onu büyük tanır severek

Olmak istiyorsan dünyada mesut
Hakka halka yarayacak bir iş tut
Çalıştır oğlunu, kızını okut
İnsan olmak için okumak gerek

Vatan bizim, ülke bizim, el bizim
Emin ol ki her çalışan kol bizim
Ayyıldızlı bayrak bizim, mal bizim
Söyle Veysel öğünerek överek [5]

Kurtuluş Savaşına asker olarak katılamayışının ızdırabını "Olsaydım Cephede Kahraman Asker" isimli şiirinde dile getirmiştir:

Olsaydım cephede kahraman asker
Çalışırdım memleketin işine
İçimde duygular uyanan hisler
Taşırdı beni hudud dışına

Bizi bugün için beslemiş vatan
Ne mutlu bu yolda olaydım kurban
Çekilip karşıma çıkınca düşman
Süngü vursam idi düşman döşüne

İftihar ettiğim büyük muradım
Türkoğluyum temiz Türktür ecdadım
Şehit ismi yazılsaydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına

Ne yazık ki bana olmadı kısmet
Düşmanı denize dökerken millet
Felek kırdı kolum vermedi nöbet
Kılıç vurmak için düşman başına

5. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 161

Bugünler müyesser olsaydı bana
Minnet etmez idim bir kaşık kana
Mukadder harici gelmez meydana
Neler geldi bu Veysel'in başına[6]

Türk toplumunda çağdaşlaşma sürecini gerçekleştirirken ortaya çıkan tercih farklılıklarından doğan çatışmaların uzlaşma ile sonuçlanması gerektiğini vurguladığı şiiri:

Bu nasıl kavgalar çirkin dövüşler
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız
Yolumuza engel olur bu işler
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız

Birleşiriz bir bayrağın altında
Biz Türklerin ikilik yok aslında
Yanar tuşururuz vatan aşkında
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız

Hedef alıp dövüştüğün kardaşın
Seni yaralıyor attığın taşın
Topluma zararlı yersiz savaşın
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız

Herkes ilim deryasında yüzüyor
Çıkmış ayın çevresinde geziyor
Yazık bize yollarımız uzuyor
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız

Kitaplar yazılmış nasihat dolu
Birlikte güçlenir gençliğin kolu
Gençliğe emanet Atatürk Yolu
Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız [7]

"Türküz türkü çağırırız" ayaklı şiiri, ümmetten millete geçişte benimsenen kabul ve değerleri dile getirmektedir:

Dünya dolsa şarkıyılan
Türküz türkü çağırırız
Yola gitmeyiz korkyulan
Türküz türkü çağırırız

6. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 162
7. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 163

Türküz Türkler yoldaşımız
Hesaba gelmez yaşımız
Nerde olsa savaşımız
Türküz türkü çağırırız

Türklerdir bizim atamız
Halis Türküz kanı temiz
Şarkı gâzeldir hatamız
Türküz türkü çağırırız

Bayramlarda düğünlerde
Toplantıda yığınlarda
Sıkılınca dar günlerde
Türküz türkü çağırırız

Yaylalarda yataklarda
Odalarda otaklarda
Koyun gibi koytaklarda
Türküz türkü çağırırız

Su başında sulaklarda
Türkün sesi kulaklarda
Beşiklerde beleklerde
Türküz türkü çağırırız

İnler Veysel arı gibi
Bülbüllerin zarı gibi
Turnalar katarı gibi
Türküz türkü çağırırız [8]

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş medeniyet seviyesinde ulaşma çabalarına "uyan bu gafletten uyuma yurttaş"[9], eğitim ve öğrenimin gerekliliğine "Okul" [10] "Halkevi"[11] gibi şiirleriyle katkıda bulunmuştur.

Âşıklık geleneği içinde âğıt -destan niteliği taşıyan türün örnekleri olarak "Erzincan[12] ve "Dumlupınar"[13] kabul edilebilir. Ata-

8. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 164
9. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 166
10. Dostlar Beni Hatırlasın. s.187
11. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 188-189
12. Dostlar Beni Hatırlasın.s.177
13. Dostlar Beni Hatırlasın.s.193

türk'ün ölümünden sonra söylediği "Ağlayalım Atatürk'e" başlıklı ağıt Cumhuriyetimizin kurucusuna duyduğu samimi sevgi ve minneti ifade etmenin yanında o tarihe kadar söylediği şiirler içinde şiir estetiğini yakalayan Veysel'in kendi uslûbunun belirginleşmeğe başladığı ilk örnek olarak kabul edilebilir:

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı
Süleyman olmuştu mülke
Geldi ecel can ağladı

Doğu, batı, cenup, şimal
Aman Tanrı bu nasıl hâl
Atatürk'e erdi zevâl
Memur mebusan ağladı

İskenderi Zülkarneyin
Çalışmadı bunculayın
Her millet Atatürk deyin
Cemiyet akvam ağladı

Atatürk'in eserleri
Söylenecek bundan geri
Bütün dünyanın her yeri
Ah çekti vatan ağladı

Fabrikalar icad etti
Atalığın ispat etti
Varlığın Türk'e terketti
Döndü çark devran ağladı

Tiren hattı tayyareler
Türkler giydi hep karalar
Semerkant'la Buharalar
İşitti heryan ağladı

Bu ne kuvvet bu ne kudret
Varidi bunda bir hikmet
Bütün Türkler İnönü İsmet
Gözlerinden kan ağladı

Söz sağ olun Türk gençleri
Çalışanlar kalmaz geri
Maraşalın askerleri
Ordular teğmen ağladı

Zannetme ağlayan gülmez
Arslan yatağı boş kalmaz
Yalnız gidenler gelmez
Her gelen insan ağladı

Uzatma Veysel bu sözü
Dayanmaz herkesin özü
Koruyalım yurdumuzu
Dost değil düşman ağladı[14]

Âşık Veysel'in ortak halk şiiri uslûbunu aşarak kendine has uslûba ulaşması şiire başlamasından sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Gerek Divan gerek Halk şiirinde en çok işlenen temlerden biri de insan ömrünün sınırlılığıdır. İnsan fâniliğinden her çağda tedirgin olmuş, çaresiz boyun eğdiği bu kaderi çok zengin teşbih ve çağrışımlarla şiirlere aktarmıştır. Veysel, bu temi yeni bir soluk, kendine âit bir uslûp ve etkili bir beste ile şiirleştirmiştir. Veysel'in Türk şiirinde ayrıcalıklı yerini sağlayan şiirlerinden biri de dünyanın fâniliğini işlediği "Uzun İnce Bir Yoldayım" başlıklı deyişidir:

Uzun ince bir yoldayım
Gidiyorum gündüz gece
Bilmiyorum ne haldeyim
Gidiyorum gündüz gece

Dünyaya geldiğim anda
Yürüdüm aynı zamanda
İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece

Uykuda dahi yürüyorum
Kalmaya sebeb arıyorum
Gidenleri ben görüyorum
Gidiyorum gündüz gece

14. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 173-174

Kırkdokuz yıl bu yollarda
Ovada dağa çöllerde
Düşmüşüm gurbet ellerde
Gidiyorum gündüz gece

Düşünülürse derince
Irak görünür görünce
Yol bir dakka miktarınca
Gidiyorum gündüz gece

Şaşar Veysel iş bu hale
Gâh ağlaya gâh güle
Yetişmek için menzile
Gidiyorum gündüz gece[15]

Kurt Reinhard "Sivas Vilâyeti Âşık Melodi Tipleri" [16] başlıklı bildirisinde âşık ezgileri ile anonim halk türkü ve ezgilerinin farklarını şöyle ifade etmiştir: Âşık ezgileri güfte mısrasındaki hece sayısıyla bağlantılıdır. Doldurma veya tekrar edilen kelimeler açık biçimde telâffuz edilmektedir. Ezgilerde belli motifler sık sık tekrarlanmakta ve türküler seslendirilirken sazın belli bölümü kullanılmaktadır.Türkülerde âni bitiş veya yavaşlatarak sona erdirme büyük ölçüde sazı kullananın arzusuna bağlıdır. Âşık ezgilerinde "sol" sesi ana ton olmakla beraber "lâ" ve "mi" seslerinin ana ses tonu olarak kullandığı örnekler de vardır. Âşık ezgileri, konuşma uslûbunun ağır bastığı ezginin geri plânda kaldığı ve ezgilerin ağır basıp konuşma uslûbunun gerilediği iki tarzdan oluşur. Konuşma uslûbunun öncelikli olduğu örneklerde ezgi yavaşlar ve konuşma ritmine ayak uydurur. Âşık Veysel'in deyişlerinde bu uslûbun yaygın olduğu görülmektedir. Bu uslûbda sözlerin anlaşılması önemlidir. Veysel de besteden ziyâde anlama önem veren sazşâirlerindendir. Orta Asya çoban ezgilerinin bazı teknik nitelikleri bölge saz şâirlerinde ve Veysel'de açıkça görülmektedir.

Âşık tarzı şiir geleneğinin önemli özeliklerinden biri de dayandığı kültür birikiminde, islâmî ve tasavvufî kabuller, menkabe ve bil-

15. Dostlar Beni Hatırlasın. s.221
16. Uluslararası I. Folklor Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Ankara 1977. s. 291-309

gilerin önemli yer tutmasıdır. Herhangi bir tarikatın üyesi olmayan saz şâirlerinin dünya görüşleri, kâinatı kavrayışları ve örnek insan tipi kabulleri islâmî inanç sisteminin Türk halkınca benimsenen şekline bağlıdır. Tanrı lutfû olarak kendilerine verildiğine inandıkları şâirlik yeteneği ve diğer nimetler için Allah'a şükrederler ve Allah'ın yüceliğini dâima dile getirirler. Veysel'in şiirlerinde de bu kabülü görmek mümkündür. "senin yolunda" ayaklı şiirinde Allah yolunda bir yol erinin katettiği merhaleleri görmek mümkündür. Türk-tasavvuf kabullerine göre insan Allah yolunda nasibince ilerleyebilir. Ancak hep çaba sarfetmekle yükümlüdür:

Heder oldu gençlik çağım
Senin yolunda yolunda
Soldu çiçeğim yaprağım
Senin yolunda yolunda

Ben ne idim nasıl oldum
Kâhi doldum kâh boşaldım
Yandım yakıldım kül oldum
Senin yolunda yolunda

İşte geldi sonbaharım
Beni ister sâdık yârim
Heder oldu namus arım
Senin yolunda yolunda

Elinde bir dolu içtim
Türlü türlü derde düştüm
Cümle varlığımdan geçtim
Senin yolunda yolunda

Dilsiz oldum pepeledim
Yağmur oldum sepelendim
Toprak oldum tepelendim
Senin yolunda yolunda

Sana uzanan el oldum
Kâhi uslu kâh del oldum
Nâçizane Veysel oldum
Senin yolunda yolunda [17]

17. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 19

İslâmi inanç ve kabule göre Allah'ın büyüklüğü ve insanın neden ölümlü olduğunu bir türlü çözemeyişi ve çaresiz boyun eğişi "Mimar" başlıklı şiirinde işlenmiştir:

Bu dünyayı kuran mimar
Ne hoş sağlam temel atmış
İnsanlığa ibret için
Kısım kısım kul yaratmış

Kimi yaya kimi atlı
Kimi uçar çift kanatlı
Dünya şirin baldan tatlı
Eyvah balı tuza katmış

Kazması yok küreği yok
Ustası var çırağı yok
Gök kubbenin direği yok
Muallâkta bina çatmış

Bu çark böyle döner durmaz
Ehli âşklar yanar durmaz
Aşk meyinden kanar durmaz
Sevgi muhabbet yaratmış

Hep biliriz dünya fâni
Oyalıyor seni beni
Âdem atadan bu yana
Nice insan gelmiş, gitmiş

Bu dünyaya gelen gülmez
Bir yol var ki giden gelmez
Bu hikmeti kimse bilmez
Ona sır demiş kapatmış

Bu nizamı böyle kurmuş
Kendi çekilmiş oturmuş
Veysel'e dürlü dert vermiş
Durmadan derman aratmış[18]

Dünyanın fâniliği ve insanın kaderini istediği gibi yönlendirip şekillendirememesi kabulü hem divan şiirinde hem halk şiirinde

18. Dostlar Beni Hatırlasın.s. 27

ısrarla işlenen temlerden biridir. İçe dönük insan tipinin ve duygusal kültür yapısının karakteristik niteliği olan bu kabul Veysel'in şiirlerinde de yer almaktadır:

Dünyada tükenmez murad var imiş
Ne alanı gördüm ne murad gördüm
Meşakkatin adını murad koymuşlar
Dünyada ne lezzet gördüm ne tad gördüm

Ölüm var dünyada yok imiş murad
Gün be gün artıyor türlü meşakkat
Kalmamış dünyada ehli kanaat
İnsanlar içinde çok fesad gördüm

Nuşverân-ı Âdil nerede tahtı
Süleyman mührünü kime bıraktı
Resulü Ekrem'in kanunu haktı
Her ömrün sonunda bir feryad gördüm

Var mıdır dünyaya gelip de kalan
Gülüp baştan başa muradın alan
Muradı maksudu hepisi yalan
Ölümü dünyada hakikat gördüm

Dönüyor bir dolap çarkı belirsiz
Çağlayan bir su var arkı belirsiz
Vyesel neler satar narkı belirsiz
Ne müşteri gördüm ne hesap gördüm [19]

Âşıklık geleneği içinde kaderden şikâyetle birlikte Tanrı ile hesaplaşma ve Tanrıya sitem ifade eden şiirler de vardır. Aslında bu kabulde hayır da şer de Allah'tandır, insanın hoşuna gitmeyen şeylerin de bir hikmeti vardır inancı da dile getirilmektedir. İslâmiyet gayba inanmayı şart koşar, bu insanın göremediği, anlayamadığı, bilmesi mümkün olmayan herşeye inanması zorunluluğunu getirir. Veysel bazı şiirlerinde bu kabulü ve insanın kaderindeki çelişkileri tartışarak Tanrı ile hesaplaşmakta, Tanrıya sitem etmektedir:

19. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 32

Bu âlemi gören sensin
Yok gözünde perde senin
Haksıza yol veren sensin
Yok mu suçun burda senin

Kâinatı sen yarattın
Her şeyi yoktan var ettin
Beni çıplak dışar'attın
Cömertliğin nerde senin

Evli misin ergen misin
Eşin yoktur bir sen misin
Çark-ı semâ nur sen misin
Bu balkıyan nur da senin

Kilisede despot keşiş
İs' Allahın oğlu demiş
Meryem ana neyin imiş
Bu işin var bir de senin

Kimden korktun da gizlendin
Çok arandın çok izledin
Göster yüzün çok nazlandın
Yüzün mahrem ferde senin

Binbir ismin bir cismin var
Oğlun kızın ne hısmın var
Her bir irenkte resmin var
Nerde baksam orda senin

Türlü türlü dillerin var
Ne acâip hallerin var
Ne karanlık yolların var
Sırat köprün nerde senin

Ademi sürdün bakmadın
Cennete de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın
Cehennemin var da senin

Veysel neden aklın ermez
Uzun kısa dilin durmaz
Eller tutmaz gözler görmez
Bu acâip sır da senin[20]

Veysel'in "Saklarım Gözümde Güzelliğini" mısrai ile başlayan şiiri ise bütünüyle Tanrının kudretini ve ona duyulan şükranı ifade eden şâirin ilâhi aşka telmihte bulunması sebebiyle de dikkat çekicidir:

Saklarım gözümden güzelliğini
Her neye bakarsan sen varsın orda
Kalbimde gizlerim muhabbetini
Koymam yabancıyı sen varsın orda

Âşkımın temeli sen bir âlemsin
Sevgi muhabbetsin dilde kelâmsın
Merhabasın dosttan gelen selâmsın
Duyarak alırım sen varsın orda

Çeşitli çiçekler yeşil yapraklar
Renklerin içinde nakşını saklar
Karanlık geceler aydın şafaklar
Uyanır cümlâlem sen varsın orda

Mevcudatta olan kudreti kuvvet
Senden hâsıl oldu sen verdin hayat
Yoktur senden başka ilânihayet
İnanıp kanmışım sen varsın orda

Hu çeker iniler çalınan sazlar
Kükremiş dalgalar coşar denizler
Güneş doğar perdelenir yıldızlar
Saçar kıvılcımlar sen varsın orda

Veysel'i söyleten sen oldun mutlak
Gezer daldan dala yorulur ahmak
Sen ağaç misali biz dalda yaprak
Meyva çekirdeksin sen varsın orda [21]

20. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 20-21
21. Dostlar Beni Hatırlasın. s. 22

Şiirin vazgeçilmez temlerinden olan"aşk" da Veysel'in şiirlerinde orta dönem Türk edebiyatının Divan ve Halk şiiri tarzlarında işlendiği gibi içe dönük, karamsar bir uslûpla işlenmiştir. Sevgili ile paylaşılan, uzlaşılan ortak yaşanan duygular yerine sevgilinin verdiği acılar, sevgiliye kavuşamama endişesi, sevgiliyi rakibe kaptırma korkuları Veysel'in şiirlerinde de belirgindir:

Hayal bana yakın yâr bana uzak
Sevdası başıma dolanır gitmez
Aşkına düşeli yâr bana uzak
Yüzbin öğüt versen biri kâr etmez

Senin aşkın beni kıldı ürüsvay
Düşmüşüm peşinde koşarım hay hay
Kabul et kapında beni de kul say
Dost yolunda ölür âşık ar etmez

Ey beni bu derde giriftâr eden
Eski muhabbeti kaldırdın neden
Gönül ister kavuşmayı ölmeden
Gül olmasa bülbül ah ü zâr etmez

Beni yakan yansın aşkın nârına
Gönül düştü bir zâlimin toruna
Bakmaz mısın bu Veysel'in zârına
Ah çeker ağlarım yâr elim yetmez [22]

Âşık Veysel'in her şiiri hem tarihî hem de Cumhuriyet'in ilk dönem Türk kabul, değer ve tecrübelerini dile getirmektedir. Âşık tarzı şiir geleneğinin yaşayan bir kültür olgusu olarak zamana ve zemine uyma esnekliği sonucunda Cumhuriyet Türkiyesinin beklentilerini, tarihî dönem kabulleri ve değerleriyle bağdaştıran Âşık Veysel gibi büyük bir temsilci yetiştirmiştir. Âşık Veysel de diğer başarılı âşıklar gibi hem bu geleneğin temsilcisi hem de kendi yaratıcılığını kullanarak orijinal şiirlerin sahibidir. Toprakla insan hayatının her dönemindeki ilişkiyi estetik mükemmellikte Veysel gibi şiirleştiren başka bir şâir yoktur denilebilir:

22. Dostlar Beni Hatırlasın.I s. 87

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sâdık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sâdık yârim kara topraktır

Nice güzellere bağlandım kaldım
Ne bir vefa gördüm ne fayda buldum
Her türlü isteğim topraktan aldım
Benim sâdık yârim kara topraktır

Koyun verdi kuzu verdi sût verdi
Yemek verdi ekmek verdi et verdi
Kazma ile döğmeyince kıt verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır

Âdemden bu deme neslim getirdi
Bana türlü türlü meyva yetirdi
Her gün beni tepesinde götürdü
Benim sâdık yârim kara topraktır

Karnın yardım kazma ilen bel ilen
Yüzün yırttım tırnağınan el ilen
Yine beni karşıladı gülünen
Benim sâdık yârim kara topraktır

İşkence yaptıkça bana gülerdi
Bende yalan yoktur herkes de gördü
Bir çekirdek verdim dört bostan verdi
Benim sâdık yârim kara topraktır

Havaya bakarsam hava alırım
Toprağa bakarsam dua alırım
Topraktan ayrılsam nerde kalırım
Benim sâdık yârim kara topraktır

Dileğin var ise iste Allahtan
Almak için uzak gitme topraktan
Cömertlik toprağa verilmiş Hak'tan
Benim sâdık yârim kara topraktır

Hakikat ararsan açık bir nokta
Allah kula yakın kul da Allaha
Hakkın hazinesi gizli toprakta
Benim sâdık yârim kara topraktır

Bütün kusurlarım toprak gizliyor
Merhem çalıp yaralarım düzlüyor
Kolun açmış yollarımı gözlüyor
Benim sâdık yârim kara topraktır

Her kim ki olursa bu sırra mazhar
Dünyaya bırakır ölmez bir eser
Gün gelir Veysel'i bağrına basar
Benim sâdık yârim kara topraktır [23]

Âşık Veysel'in "Benim sâdık yârim kara topraktır" ayaklı şiiri Hüsn-ü Talil sanatının kullanılışı açısından da hem çok başarılı hem de hemen hemen her mısrada yer alışı ile dikkat çekici güzel bir örnektir.

Âşık Veysel, Cumhuriyet nesillerinin tamamına ulaşmış, yalnız âşık tarzı şiir geleneğinin değil Türk Edebiyatının önemli temsilcileri arasında yer almış saz şâirimizdir.

"Dostlar beni hatırlasın" ayaklı şiiri, milletine vasiyet niteliğindedir ve bu geleneğin en güzel örneklerinden biridir:

Ben giderim adım kalır
Dostlar beni hatırlasın
Düğün olur bayram gelir
Dostlar beni hatırlasın

Can kafeste durmaz uçar
Dünya bir han konan göçer
Ay dolanır yıllar geçer
Dostlar beni hatırlasın

Can bedenden ayrılacak
Tütmez baca yanmaz ocak
Selâm olsun kucak kucak
Dostlar Beni hatırlasın

Ne gelsemdi ne giderdim
Günden güne arttı derdim
Garip kalır yerim yurdum
Dostlar beni hatırlasın

23. Dostlar Beni Hatırlasın, s. 129-130

Açar solar türlü çiçek
Kimler gülmüş kim gülecek
Murad yalan ölüm gerçek
Dostlar beni hatırlasın

Gün ikindi akşam olur
Gör ki başa neler gelir
Veysel gider adı kalır
Dostlar beni hatırlasın[24]

24. Dostlar Beni Hatırlasın. s.14